

КОЛІРНІ ГАМИ КОМПОЗИЦІЙ НАМИСТИН В ЖІНОЧИХ ПІЗНЬОСАРМАТСЬКИХ ПОХОВАННЯХ

Олійник Г.О.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Дослідження кольорів намистин, що знайдені у похованнях, може надати свідчення естетичних уявлень і норм давніх суспільств. Вивчення часового та просторового поширення окремих кольорів намистин не виявляє закономірностей їх розповсюдження. Аналіз сукупностей кольорів намистин в окремих похованнях, навпаки, є інформативним. Підрахунок намистин різних кольорів дозволяє виокремити чотири види колірних композицій у жіночих пізньосарматських похованнях: монохромні, двоколірні, триколірні, багатоколірні. Кількісне співвідношення багатоколірних з іншими видами композицій демонструє більшу розповсюдженість перших протягом всього існування пізньосарматської культури.

Ключові слова: намистини, колір, колірні гами, монохромія, двоколірна композиція, триколірна композиція, багатоколірність, пізньосарматська культура.

Постановка проблеми. Невід'ємною частиною поховальної обрядовості більшості давніх суспільств є поховальний костюм. В більшості випадків дослідження поховань через дію природної деструкції (знищення органічних матеріалів) до дослідників потрапляє лише частина костюма, що представлена прикрасами. Однією з категорій котрих є такий масовий матеріал, як намистини.

Намистини можуть бути охарактеризовані такими формальними ознаками як матеріал, форма, пропорції, напрями каналу отвору, орнамент, колір з прозорістю (ознаки перераховані в довільному порядку). Та лише колір є єдиною соціонормативною ознакою, а його дослідження може бути джерелом для визначення факторів, які впливають на формування норм поведінки, соціальної переваги у суспільстві. Не дивлячись на гносеологічний потенціал такої ознаки намистин, як колір дослідниками відводиться йому другорядна роль.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зручність опрацювання такого масового мате-

ріалу як намистини потребує його попередньої систематизації. Так на сучасному етапі вивчення намистин співіснують як «морфологічні», так і «техніко-морфологічні» систематизації. До «морфологічних» відносяться аналіз М. Д. Полубояринової кам'яних намистин Болгара та Золотої Орди [1, с. 20-52] та С. В. Трифанової намистин Саяно-Алтаю [2, с. 86-94]. Прикладами «техніко-морфологічними» систематизації є аналіз Е. А. Хайрединоювою намистин з могильника Дружне [3], Е. К. Столяровою намистин з могильника Бельбек IV [4], О. С. Румянцевою намистин населення Середньої Оки [5, с. 5-8], Н. В. Тереховою намистин середньовіснійської Мордві [6, с. 35-90] та Р. Р. Русланової намистин Уфійсько-Більського межиріччя [7, с. 10-15]. Таким чином, пострадянській традиції вивчення намистин міцно укорінився примат матеріалу та технології виробництва, як ознак групування та типотворення намистин.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У зазначених вище наукових доробка не виствітлювалися питання кольору та колірних гам композицій намистин у похован-

нях. Однак така ознака, як колір може надавати інформацію не лише про походження і час виготовлення скляних виробів (за допомогою вивчення хімічного складу цих виробів), але й про закладовані носіями культури сенси, що можуть відобразитись зміні колірної гами намистин. Виходячи з цього **мета статті** полягає в аналізі кольорів та колірних гам композицій намистин, що походять з жіночих пізньосарматських поховань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для дослідження були залучені поховання, що не були пограбовані, серед поховального інвентарю містили надійні хроноіндикатори, таку категорію знахідок, як намистини та походили з території сучасних Угорщини, Румунії, Республіки Молдова, України та Російської Федерації. Вказаним методичним вимогам відповідали 39 поховань, серед яких: Абганерово II к. 13, п. 1 [8, с. 101-104] – Жовтневий р-н, Волгоградська обл., Російська Федерація; Бокани п. 5, п. 6, п. 9, п. 10, п. 17 [9, с. 49-65] – Фалештський р-н, Республіка Молдова; Височино V к. 2, п. 2 [10, с. 63-64] – Азовський р-н, Ростовська обл., РФ; Джармата II п. 26 [11, с. 196-198] – повіт Тіміш, Румунія; Дивізія к. 2, п. 1 [12, с. 2-4] – Татарбунарський р-н, Одеська обл., Україна; Дружне склеп 18, п. В; м. 21, п. Е; м. 24, склеп 58 п. С; склеп 66, п. А; склеп 66, п. В; м. 67, пд. підбій, п. 3 (нижній ярус); м. 67, пв. підбій, п. 2; м. 73, пв. підбій, п. В; м. 73, пд. підбій, п. D; склеп 78, п. D; склеп 84, п. А, D [13, с. 18-22, 27-36] – Сімферопольський р-н, АРК, Україна; Дудештій-Веки п. 2 [11, с. 178] – повіт Тіміш, Румунія; Лучисте склеп 55, п. 2 [14, с. 279-281] – Алуштинська міська рада, АРК, Україна; Мако-Пап-хат I п. 2, п. 14 [15, с. 253-255, 258-259] – медье Чонград, Угорщина; Мічуринське склеп 1, п. 1 [16, с. 51-66] – Білогірський р-н, АРК, Україна; Нагавський II к. 11, п. 1 [17, с. 179-182] – Котельниківський р-н, Волгоградська обл., РФ; Нейзац склеп 17, п. 1, п. 2 [18, с. 299-326], м. 103 (два похованих), м. 208, п. 1, п. 2 [19, с. 31-55], м. 156 [20, с. 343-346] – Білогірський р-н, АРК, Україна; Новоолександрівка I к. 20, п. 1 [21, с. 217-220] – Азовський р-н, Ростовська обл., РФ; Пашкани п. 1 [22, с. 31-35] – Криулянський р-н, Республіка Молдова; Трушень п. 1 [23, с. 179-185] – муніципій Кишинєва, Республіка Молдова; Хунедоара-Тімішане п. 17 [11, с. 207-208] – повіт Арад, Румунія; Чотири брати к. 3, п. 7 [24, с. 71-77] – Аксайський р-н, Ростовська обл., РФ.

На початку дослідження в кожному залученому похованні були підраховані в кількісному та відсотковому співвідношенні намистини кожного кольору сучасного колірної спектру. Кольори при цьому були сгруповані в 9 кольорових гам: білу (включає усю шкалу відтінків від прозорого до білого), чорну, червону (включає усю шкалу відтінків червоного), помаранчеву (включає усю шкалу відтінків помаранчевого), жовту (включає усю шкалу відтінків жовтого), зелену (включає усю шкалу відтінків зеленого), блакитну (включає усю шкалу відтінків блакитного), синю (включає усю шкалу відтінків синього), фіолетову (включає усю шкалу відтінків фіолетового).

В результаті підрахунків серед поховань утворились чотири групи (рис. 1), які розрізняються характером колірних композицій (– це

сукупність кольорових плям, які організовані з якої-небудь закономірності і розраховані на естетичне задоволення) намистин:

До першої (I) групи увійшли поховання в яких колірні композиції є монохромними (домінує один колірний тон (+ декілька сусідніх кольорів, що сприймаються як відтінки основного). Дана група об'єднує сім поховань: по одному похованню з домінуванням зеленої та помаранчевої гам, п'ять поховань, що містили намистини переважно синьої гами.

Так, поховання з комплексу Нагавський II к. 11, п. 1 містило 100% (1105 екз.) намистин зеленої гами. А 93,3% (15 екз.) намистин з комплексу Чотири брати к. 3, п. 7 відносились до помаранчевої гами. Що ж до інших 6,7% (1 екз.) намистин з даного поховання, то визначити їх колірну гаму не вдалось можливим.

Чотири поховання де майже на 100% домінує синя гама походять з кримського регіону. Так серед них: Дружне с. 66, п. А (загальна кількість намистин у похованні – 20 екз.): намистин кольорів синьої гами – 20 екз. (100%); Дружне с. 84, п. А (81 екз.): намистин кольорів синьої гами – 80 екз. (98,8%), неможливо визначити колірну гаму 1 екземпляра (1,2%); Дружне с. 18, п. В (42 екз.): намистин кольорів білої гами – 1 екз. (2,4%), синьої – 41 екз. (97,6%); Дружне с. 78, п. D (32 екз.): намистин кольорів зеленої гами – 1 екз. (3,1%), синьої – 31 екз. (96,9%).

Усі чотири поховання, окрім того, що розташовані на одному могильнику, датуються IV ст. н. е. Ймовірно, в даному випадку мова може йти про якісь регіонально-часові особливості складання колірних гам намистин у похованнях.

Також умовно до монохромних колірних композицій можна віднести і композицію з комплексу Бокани п. 17, що походить з території між ріками Дністр та Прут. Адже загальна кількість намистин у похованні – 32 екз., з яких: намистин кольорів синьої гами – 11 екз. (34,4%), блакитної – 18 екз. (56,2%). Неможливо визначити колірну гаму 3 екземплярів (9,4%).

Друга група (II) колірних композицій може бути охарактеризована як двоколірна і включає вони лише два поховання. До них можна віднести комплекс Джармата II п. 26 (59 екз.), що містить намистин кольорів синьої гами – 17 екз. (28,8%), червоної – 42 екз. (71,2%). Та комплекс Дружне с. 84, п. D (37 екз.), в якому намистин кольорів помаранчевої гами – 9 екз. (24,3%), синьої – 27 екз. (73%), неможливо визначити гаму 1 екземпляра намистин (2,7%).

Наступні чотири поховання увійшли до третьої групи (III), що може бути названа триколірною. Слід відзначити той момент, що у всіх колірних композиціях з поховань даної групи домінує якийсь один колір – намистини цього кольору займають більш як 72% від загальної кількості намистин у похованні.

Так у комплексі Дудештій-Веки п. 2 переважають намистини білого кольору – 84,9% (423 екз.). Щодо інших намистин, то вони розподілились наступним чином: намистин кольорів зеленої гами – 1 екз. (0,2%), синьої – 73 екз. (14,7%), колірну гаму 1 екземпляра (0,2%) неможливо визначити.

Зелений колір переважає в композиціях комплексів Дружне м. 21, п. Е (130 екз., з яких:

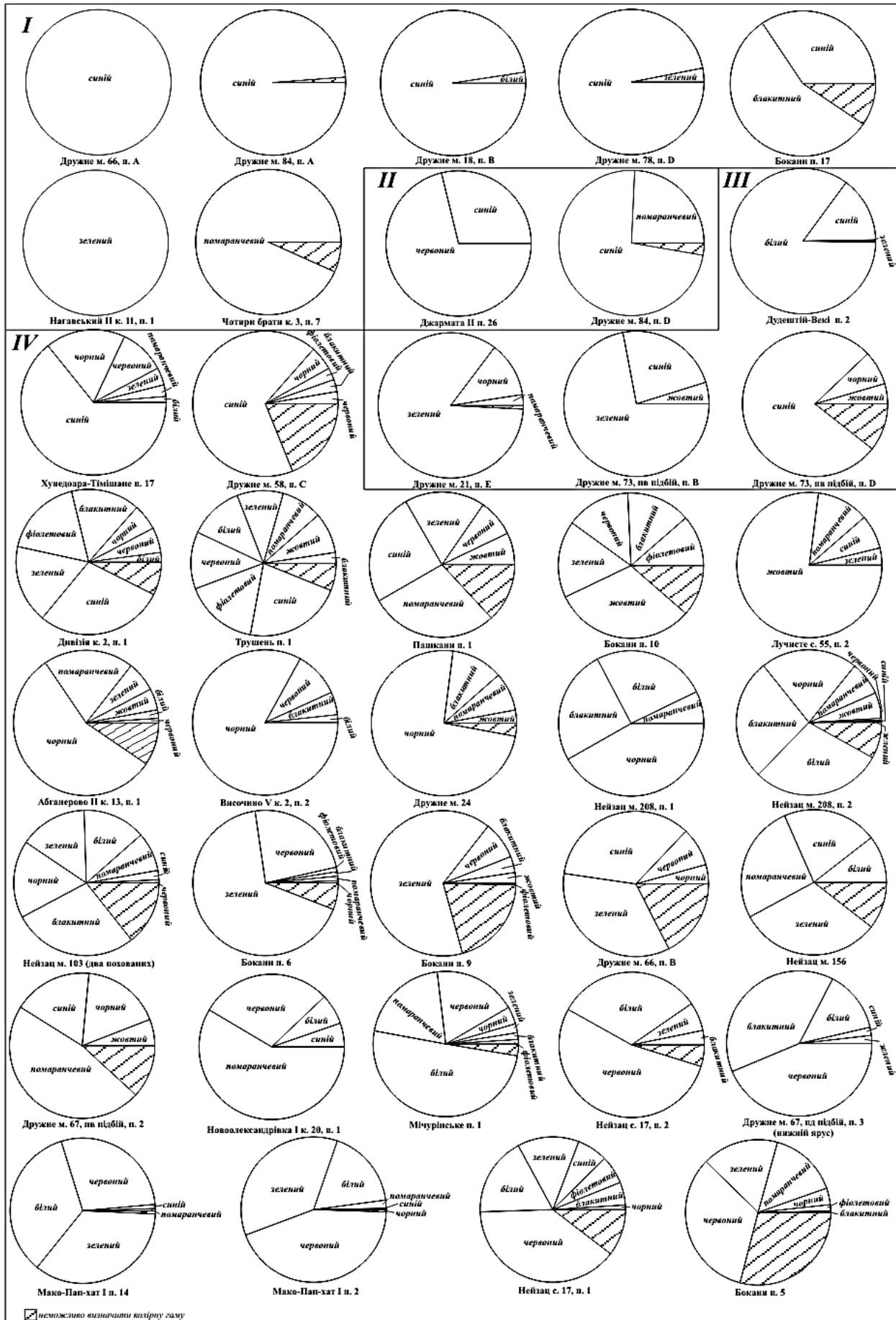

Рис. 1. Колірні гами композицій намістин в жіночих пізньосарматських похованнях

Джерело: розроблено автором

намистин кольорів помаранчевої гама – 3 екз. (2,4%), чорної – 16 екз. (12,3%), зеленої – 110 екз. (84,5%), неможливо визначити гама 1 екземпляру (0,8%) та м. 73, пв. підбій, п. В (82 екз., з яких: намистин кольорів жовтої гама – 4 екз. (4,8%), синьої – 19 екз. (23,2%), зеленої – 59 екз. (72%)).

Щодо комплексу Дружне м. 73, пд. підбій, п. D, то загальна кількість намистин у похованні – 66 екз., з яких: намистин кольорів жовтої гама – 3 екз. (4,5%), чорної – 5 екз. (7,6%), синьої – 51 екз. (77,3%), а визначенню не підлягають 7 екземплярів намистин (10,6%).

Четверта група (IV) об'єднує такі поховання (усього 25), в колірних гамах яких присутні чотири і більше кольорів – багатоколірні композиції.

В рамках даної групи можна виокремити певні підгрупи. Вони утворюються в результаті того, що комплекси містять такі колірні композиції, які за характером є багатоколірні, але в них присутнє домінування якогось одного кольору. Це так звана багатоколірність зі здвигом до однієї колірної гама. Тож виділяються наступні підгрупи:

1. Багатоколірність зі здвигом до синьої колірної гама: Дружне с. 58, п. С (37 екз.): намистин кольорів червоної гама – 1 екз. (2,7%), блакитної – 1 екз. (2,7%), фіолетової – 1 екз. (2,7%), чорної – 2 екз. (5,4%), синьої – 23 екз. (67,6%), неможливо визначити колірну гама 7 екземплярів (18,9%); Хунедоара-Тімішане п. 17 (78 екз.): намистин кольорів білої гама – 1 екз. (1,3%), помаранчевої – 2 екз. (2,6%), зеленої – 3 екз. (3,9%), червоної – 8 екз. (10,2%), чорної – 14 екз. (17,8%), синьої – 50 екз. (64,2%).

2. Багатоколірність зі здвигом до чорної колірної гама: Абганерово II к. 13, п. 1 (105 екз.): намистин кольорів червоної гама – 1 екз. (1%), білої гама – 2 екз. (1,9%), жовтої – 5 екз. (4,8%), зеленої – 7 екз. (6,7%), помаранчевої – 21 екз. (20,1%), чорної – 59 екз. (56%), не визначається гама 10 екземплярів (9,5%); Височино V к. 2, п. 2 (176 екз.): намистин кольорів білої гама – 3 екз. (1,7%), блакитної – 9 екз. (5,1%), червоної – 18 екз. (10,2%), чорної – 146 екз. (83%); Дружне м. 24 (35 екз.): намистин кольорів жовтої гама – 1 екз. (2,9%), помаранчевої – 3 екз. (8,6%), блакитної – 4 екз. (11,5%), чорної – 26 екз. (74,1%), не визначається гама 1 екземпляру (2,9%).

3. Багатоколірність зі здвигом до зеленої колірної гама: Бокани п. 6 (186 екз.): намистин кольорів чорної гама – 1 екз. (0,5%), помаранчевої – 2 екз. (1%), блакитної – 2 екз. (1%), фіолетової – 2 екз. (1%), червоної – 44 екз. (23,8%), зеленої – 124 екз. (66,8%), неможливо визначити гама 11 екземплярів (5,9%); Бокани п. 9 (251 екз.): намистин кольорів фіолетової гама – 1 екз. (0,4%), жовтої – 6 екз. (2,4%), блакитної – 9 екз. (3,6%), червоної – 21 екз. (8,4%), зеленої – 163 екз. (64,9%), не визначається гама 51 екземпляра (20,3%); Дружне с. 66, п. В (23 екз.): намистин кольорів чорної гама – 1 екз. (4,3%), червоної – 2 екз. (8,6%), синьої – 8 екз. (34,8%), зеленої – 8 екз. (34,8%), неможливо визначити гама 4 екземплярів (17,5%); Нейзац м. 156 (19 екз.): намистин кольорів білої гама – 2 екз. (10,5%), синьої – 4 екз. (21,1%), помаранчевої – 5 екз. (26,3%), зеленої – 6 екз. (31,6%), не визначається гама 2 екземплярів (10,5%).

4. Багатоколірність зі здвигом до помаранчевої колірної гама: Дружне м. 67, пв. підбій,

п. 2 (17 екз.): намистин кольорів жовтої гама – 1 екз. (5,9%), чорної – 3 екз. (17,6%), синьої – 3 екз. (17,6%), помаранчевої – 8 екз. (47,1%), неможливо визначити гама 2 екземплярів (11,8%); Новоолександрівка I к. 20, п. 1 (133 екз.): намистин кольорів синьої колірної гама – 7 екз. (5,3%), білої – 9 екз. (6,8%), червоної – 39 екз. (29,4%), помаранчевої – 78 екз. (58,5%).

5. До поховань з майже рівними частинами чорної та блакитної з присутністю білої гама можна віднести: Нейзац м. 208, п. 1 (55 екз.): намистин кольорів помаранчевої гама – 4 екз. (7,2%), білої – 14 екз. (25,5%), блакитної – 14 екз. (25,5%), чорної – 23 екз. (41,8%); Нейзац м. 208, п. 2 (604 екз.): намистин кольорів зеленої гама – 1 екз. (0,2%), синьої – 2 екз. (0,3%), червоної – 2 екз. (0,4%), жовтої – 35 екз. (5,7%), помаранчевої – 45 екз. (7,5%), чорної – 131 екз. (21,6%), блакитної – 164 екз. (27%), білої – 176 екз. (29,2%), неможливо визначити гама 48 екземплярів (8,1%); Нейзац м. 103 (два похованих) (987 екз.): намистин кольорів червоної гама – 7 екз. (0,7%), синьої – 11 екз. (1,1%), помаранчевої – 86 екз. (8,7%), білої – 137 екз. (13,9%), зеленої – 149 екз. (15,1%), чорної – 170 екз. (17,2%), блакитної – 275 екз. (27,9%), неможливо визначити гама 152 екземплярів (15,4%).

6. Домінування білої та червоної гама: Мако-Пап-хат I п. 2 (878 екз.): намистин кольорів чорної гама – 1 екз. (0,1%), синьої – 2 екз. (0,2%), помаранчевої – 15 екз. (1,8%), білої – 155 екз. (17,6%), зеленої – 316 екз. (36%), червоної – 385 екз. (43,8%), неможливо визначити гама 4 екземплярів (0,5%); Мако-Пап-хат I п. 14 (567 екз.): намистин кольорів помаранчевої гама – 3 екз. (0,5%), синьої – 5 екз. (0,9%), червоної – 161 екз. (28,4%), білої – 195 екз. (34,4%), зеленої – 199 екз. (35,1%), неможливо визначити гама 4 екземплярів (0,7%); Мічурінське с. 1, п. 1 (401 екз.): намистин кольорів фіолетової гама – 4 екз. (1%), блакитної – 6 екз. (1,5%), зеленої – 8 екз. (2%), чорної – 16 екз. (3,9%), червоної – 74 екз. (18,5%), помаранчевої – 81 екз. (20,2%), білої – 202 екз. (50,3%), неможливо визначити гама 10 екземплярів (2,6%); Нейзац с. 17, п. 1 (192 екз.): намистин кольорів чорної гама – 2 екз. (1%), блакитної – 10 екз. (5,1%), фіолетової – 12 екз. (6,3%), синьої – 13 екз. (6,8%), зеленої – 26 екз. (13,7%), білої – 34 екз. (17,6%), червоної – 75 екз. (39,1%), неможливо визначити гама 20 екземплярів (10,4%); Нейзац с. 17, п. 2 (62 екз.): намистин кольорів блакитної гама – 2 екз. (3,2%), зеленої – 4 екз. (6,4%), білої – 20 екз. (32,3%), червоної – 33 екз. (53,3%), неможливо визначити гама 3 екземплярів (4,8%).

Багатоколірними без здвигів є композиції наступних комплексів: Дивізія к. 2, п. 1 (672 екз.): намистин кольорів білої гама – 14 екз. (2,1%), червоної – 38 екз. (5,6%), чорної – 39 екз. (5,8%), блакитної – 103 екз. (15,3%), фіолетової – 110 екз. (16,4%), зеленої – 126 екз. (18,8%), синьої – 192 екз. (28,6%), неможливо визначити гама 50 екземплярів (7,4%); Бокани п. 10 (35 екз.): намистин кольорів фіолетової гама – 4 екз. (11,4%), блакитної – 5 екз. (14,3%), червоної – 5 екз. (14,3%), зеленої – 6 екз. (17,1%), жовтої – 11 екз. (31,5%), невизначеними є 4 екземпляри (11,4%); Пашкани п. 1 (84 екз.): намистин кольорів жов-

тої гами – 6 екз. (7,1%), червоної – 7 екз. (8,3%), зеленої – 15 екз. (17,9%), синьої – 21 екз. (25%), помаранчевої – 24 екз. (28,6%), невизначені – 11 екземплярів (13,1%); Трушень п. 1 (165 екз.): намістин кольорів блакитної гами – 4 екз. (2,4%), жовтої – 15 екз. (9,1%), помаранчевої – 15 екз. (9,1%), зеленої – 17 екз. (10,3%), білої – 20 екз. (12,1%), червоної – 21 екз. (12,7%), фіолетової – 27 екз. (16,4%), синьої – 36 екз. (21,8%), невизначені – 10 екземплярів (6,1%).

Певним виключенням є комплекс Лучисте с. 55, п. 2. Аджє це єдине поховання, що містить багатоколірну композицію зі здвигом до жовтої гами. Загальна кількість намістин у похованні – 26 екз., з яких: намістин кольорів зеленої гами – 1 екз. (3,8%), синьої – 2 екз. (7,6%), помаранчевої – 3 екз. (11,6%), жовтої – 20 екз. (77%).

Осібнo стоїть комплекс Дружне м. 67, пд. підбій, п. 3 (нижній ярус), яке уміщує намістини червоної, блакитної та білої гам маже у рівному відсотковому співвідношенні. Так загальна кількість намістин у похованні – 167 екз., з яких: намістин кольорів зеленої гами – 3 екз. (1,8%), синьої – 3 екз. (1,8%), білої – 23 екз. (13,8%), блакитної – 65 екз. (38,9%), червоної – 73 екз. (43,7%).

Також до жодної з підгруп не увійшов комплекс Бокани п. 5 через значну кількість намістин (85 екз., що становлять 29% від згальної кількості) колірну гам яких неможливо визначити. Щодо намістин, які підпадають під визначення кольору, то вони розподілились наступним чином: загальна кількість намістин у похованні – 294 екз., з яких: намістин кольорів блакитної гами – 1 екз. (0,3%), фіолетової – 4 екз. (1,4%), чорної – 11 екз. (3,7%), помаранчевої – 45 екз. (15,3%), зеленої – 50 екз. (17%), червоної – 98 екз. (33,3%).

Якщо ж розглянути часове та просторове розповсюдження кожного кольору окремо – отримаємо наступну картину:

Білий (16 з 39 поховань – 41%): Абганеро II к. 13, п. 1; Височино V к. 2, п. 2; Дружне склеп 18, п. В, м. 67, пд. підбій, п. 3 (нижній ярус); Дудештій-Векі, п. 2; Мако-Пап-хат I, п. 2, п. 14; Мічуринське склеп 1, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1, 2, м. 103 (два похованих), м. 156, м. 208, п. 1, п. 2; Новоолександрівка I к. 20, п. 1; Трушень п. 1. Намістини білого кольору були знайдені в похованнях з території Угорщини (2 поховання), Румунії (1 поховання), Республіки Молдова (1 поховання), АРК (9 поховань), РФ (3 поховання), що датуються другою половиною II – початком V ст.

Чорний (11 з 39 поховань – 28,2%): Абганеро II к. 13, п. 1; Бокани п. 5, п. 6; Височино V к. 2, п. 2; Дивізія к. 2, п. 1; Дружне м. 24; Мако-Пап-хат I п. 2; Мічуринське склеп 1, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1, м. 103 (два похованих), м. 208, п. 2. Намістини чорного кольору були знайдені в похованнях з території Угорщини (1 поховання), Молдови (2 поховання), Буджака (1 поховання), АРК (5 поховання), РФ (2 поховання), що датуються II-IV ст.

Червоний (19 з 39 поховань – 48,7%): Бокани п. 5, п. 6, п. 9, п. 10; Височино V к. 2, п. 2; Дивізія к. 2, п. 1; Дружне склеп 58, п. С, склеп 66, п. В, м. 67, пд. підбій, п. 3 (нижній ярус); Мако-Пап-хат I п. 2, п. 14; Мічуринське склеп 1, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1, п. 2, м. 103 (два похованих), м. 208, п. 2; Новоолександрівка I к. 20; Трушень п. 1;

Хунедоара-Тімішане п. 17. Намістини червоного кольору були знайдені в похованнях з території Угорщини (2 поховання), Румунії (1 поховання), Молдови (5 поховань), Буджака (1 поховання), АРК (8 поховань), РФ (2 поховання), що датуються II-IV ст.

Помаранчевий (19 з 39 поховань – 48,7%): Абганеро II к. 13, п. 1; Бокани п. 5, п. 6; Джармата II п. 26; Дружне м. 21, п. Е, м. 24, м. 67, пв. підбій, п. 2, склеп 84, п. D; Лучисте склеп 55, п. 2; Мако-Пап-хат I п. 2, п. 14; Мічуринське склеп 1, п. 1; Нейзац м. 103 (два похованих), м. 156, м. 208, п. 1, п. 2; Новоолександрівка I к. 20, п. 1; Трушень п. 1; Чотири брати к. 3, п. 7. Намістини помаранчевого кольору з території Угорщини (2 поховання), Румунії (1 поховання), Республіки Молдова (3 поховання), АРК (10 поховань), РФ (3 поховання) та датуються II – першою половиною V ст.

Жовтий (11 з 39 поховань – 28,2%): Абганеро II к. 13, п. 1; Бокани п. 9, п. 10; Дружне м. 24, м. 67, пв. підбій, п. 2, м. 73, пв. підбій, п. В, м. 73, пд. підбій, п. D; Лучисте склеп 55, п. 2; Нейзац м. 208, п. 2; Пашкани п. 1; Трушень п. 1. Намістини жовтого кольору були знайдені на території Республіки Молдова (4 поховання), АРК (6 поховань), РФ (1 поховання) та датуються II – першою половиною V ст.

Зелений (24 з 39 поховань – 61,5%): Абганеро II к. 13, п. 1; Бокани п. 5, п. 6, п. 9, п. 10; Дивізія к. 2, п. 1; Дружне м. 21, п. Е, склеп 66, п. В, м. 67, пд. підбій, п. 3 (нижній ярус), м. 73, пв. підбій, п. В, склеп 78, п. D; Дудештій-Векі п. 2; Лучисте склеп 55, п. 2; Мако-Пап-хат I п. 2, п. 14; Мічуринське склеп 1, п. 1; Нагавський II к. 11, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1, п. 2, м. 103 (два похованих), м. 156, м. 208, п. 2; Пашкани п. 1; Трушень п. 1. Намістини зеленого кольору були знайдені в похованнях, що походять з теренів Угорщини (2 поховання), Румунії (1 поховання), Республіки Молдова (6 поховань), Буджаку (1 поховання), АРК (12 поховань), РФ (2 поховання) та датуються II – першою половиною V ст.

Блакитний (17 з 39 поховань – 43,6%): Бокани п. 5, п. 6, п. 9, п. 10, п. 17; Височино V к. 2, п. 2; Дивізія к. 2, п. 1; Дружне м. 24, склеп 66, п. В м. 67, пд. підбій, п. 3 (нижній ярус); Мічуринське склеп 1, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1, п. 2, м. 103 (два похованих), м. 208, п. 1, п. 2; Трушень п. 1. Намістини блакитного кольору були знайдені в похованнях з території Республіки Молдова (6 поховань), Буджаку (1 поховання), АРК (9 поховань), РФ (1 поховання) та датуються II-IV ст.

Синій (25 з 39 поховань – 64,1%): Бокани п. 17; Джармата II п. 26; Дивізія к. 2, п. 1; Дружне склеп 18, п. В, склеп 58, п. С, склеп 66, п. А, склеп 66, п. В, м. 67, пд. підбій, п. 3 (нижній ярус), м. 67, пв. підбій, п. 2, м. 73, пв. підбій, п. В, м. 73, пд. підбій, п. D, склеп 78, п. D, склеп 84, п. А, склеп 84, п. D; Дудештій-Векі п. 2; Лучисте склеп 55, п. 2; Мако-Пап-хат I, п. 2, п. 14; Нейзац склеп 17, п. 1, м. 103 (два похованих), м. 156, м. 208, п. 2; Новоолександрівка I к. 20, п. 1; Пашкани п. 1; Трушень п. 1. Намістини синього кольору походять з поховань з території Угорщини (2 поховання), Румунії (2 поховання), Республіки Молдова (3 поховання), Буджаку (1 поховання), АРК (16 поховань), РФ (1 поховання) та датуються II – початком V ст.

Фіолетовий (9 з 39 поховань – 23,1%): Бокани п. 5, п. 6, п. 9, п. 10; Дивізія к. 2, п. 1; Дружне склеп 58, п. С; Мічуринське склеп 1, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1; Трушенъ п. 1. Намистини фіолетового кольору походять з території Республіки Молдова (5 поховань), Буджаку (1 поховання), АРК (3 поховання) та датуються II-IV ст.

Висновки дослідження. Таким чином, намистини всіх без винятку кольорів побутують протягом усього часу існування ПСК без часових переривань. Щодо особливостей географічного розповсюдження, то лише намистини фіолетового кольору проявляють певні закономірності. Так вони зустрічаються в похованнях з території Республіки Молдова, Буджаку, АРК та не зустрічаються в похованнях з території Угорщини, Румунії, РФ.

Як видно, хронологічні та географічні закономірності розповсюдження намистин за окремими кольорами виявити не вдалось. Інша ж ситуація вийшла при аналізі кольірних сполучень.

Так поховання з монохромною кольірною композицією намистин походять з території Республіки Молдова (1 поховання), АРК (4 поховання), РФ (2 поховання) та датуються в межах II-IV ст. Слід зазначити, що чотири поховання даної групи містили композиції з майже 100% домінування синьої кольірної гами. Усі чотири поховання, окрім того, що розташовані на одному могильнику, датуються IV ст. н. е. Ймовірно, в даному випадку мова може йти про якісь регіонально-часові особливості складання кольірних гам намистин у похованнях.

Двокольорна композиція є малочисельною, бо тільки два поховання містили її. Дані композиції є своєрідним віддзеркаленням одна одної. Адже в комплексі Джармата II п. 26 – червона гама переважає над синьою, в комплексі ж Дружне м. 84, п. D – прямо протилежна домінація. Цікаво, що ці поховання походять з різних регіонів (тер-ія Румунії та Криму), але датуються майже одним часом. Все ж два комплекси це надзвичайно мало, щоб детально охарактеризувати двокольорну композицію гам намистин.

Поховання з трикольорною композицією з переважанням якогось одного з кольорів в просторовому та часовому аспектах розподілились

наступним чином: румунське поховання друга половина IV – початок V ст. містило намистини зеленого та синього, а також переважаючого білого кольорів; у кримському похованні IV ст. були знадені намистини жовтого, чорного та домінуючого синього кольорів; два поховання другої половини III-IV ст. та IV ст. мали у складі свого поховально-го інвентарю намистини помаранчевого, чорного, домінуючого зеленого та жовтого, синього, домінуючого синього кольорів відповідно.

Нарешті багатокольорна композиція намистин у похованнях з зсувом у бік того чи іншого кольору побутує протягом усього часу існування ПСК.

Так намистини, що утворювали багатокольорну композицію зі здвигом до синьої кольірної гами були знайдені у похованнях з території Румунії та АРК, що датуються III-IV ст.; багатокольорна композиція зі здвигом до чорної кольірної гами – у похованнях з територія АРК та РФ, які можуть бути датовані кінцем II-IV ст.; багатокольорна композиція зі здвигом до зеленої кольірної гами – у похованнях з території Республіки Молдова та АРК, що датуються II-IV ст.; багатокольорна композиція зі здвигом до помаранчевої кольірної гами – у похованнях з територія АРК та РФ, які датуються другою чвертю – кінцем III – початком IV ст. та другою половиною II – першою половиною III ст. відповідно; до поховань з майже рівними частинами чорної та блакитної з присутністю білої гам можна віднести три поховання, що розташовані на одному кримському могильнику та датуються другою половиною II – першою половиною III ст.; домінування білої та червоної гам характерно для поховань другої половини II-III ст. н. е. з території Криму та Угорщини. Осібно стоїть кримське поховання другої чверті III ст., яке уміщує намистини червоної, блакитної та білої гам маже у рівному відсотковому співвідношенні.

Враховуючи кількісне співвідношення багатокольорних (зустрінуті у 26 похованнях) та інших трьох видів композицій (знайдена загалом у 13 похованнях) – багатокольорність з варіативністю видається більш характерною для складання кольірних гам композицій у жіночих пізньосарматських похованнях.

Список літератури:

1. Полубояринова М. Д. Украшения из цветных камней Болгара и Золотой Орды / М. Д. Полубояринова. – М.: ИА АН СССР, 1991. – 112 с.
2. Трифанова С. В. Украшения населения Саяно-Алтая гунно-сарматской эпохи: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.06 / Сынару Вениаминовна Трифанова. – Горно-Алтайск, 2006. – 307 с.
3. Хайрединова Э. А. Бусы могильника Дружное / Э. А. Хайрединова // Древности – 1995. Харьковский историко-археологический ежегодник. – Харьков: АО «Бизнес Информ», 1995. – С. 54-59.
4. Столярова Е. К. Бусы из могильника Бельбек IV / Е. К. Столярова // Труды ГИМ. – 2001. – № 118. – С. 194-222.
5. Румянцева О. С. Бусы населения Средней Оки эпохи Великого переселения народов как исторический источник: автореф. дис. ... канд. ист. наук: спец. 07.00.06 «Археология» / О. С. Румянцева. – М., 2006. – 20 с.
6. Терехова Н. В. Бусы среднепеченской Мордвы как исторический источник: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.06 / Наталия Владимировна Терехова. – М., 2014. – 327 с.
7. Русланова Р. Р. Бусы могильников Уфимско-Бельского междуречья III-VIII вв.: автореф. дис. ... канд. ист. наук: спец. 07.00.06 «Археология» / О. С. Румянцева. – Казань, 2014. – 26 с.
8. Дьяченко А. Н. Археологические исследования у с. Абганерово Октябрьского района Волгоградской области / А. Н. Дьяченко, В. Г. Блохин, О. А. Шинкарь // Археолого-этнографические исследования в Волгоградской области. – Волгоград: Перемена, 1995. – С. 90-105.
9. Федоров Г. Б. К вопросу о сарматской культуре в Молдавии / Г. Б. Федоров // Известия Молдавского филиала Академии наук СССР. – 1956. – № 4(31). – С. 49-65.
10. Беспальый Е. И. Древнее население междуречья Дона и Кагальника. Курганный могильник у с. Высочино / Е. И. Беспальый, С. И. Лукьяшко. – Ростов н/Д: Изд-во ЮНЦ РАН, 2008. – 224 с.

11. Grumeza L. Sarmatian cemeteries from Banat (late 1st – early 5th centuries ad) / Lavinia Grumeza. – Cluj-Napoca: Mega, 2014. – 413 p.
12. Субботин Л. В. Сарматские древности Днестро-Дунайского междуречья. II. Курганные могильники Дивизийский и Белолесский / Л. В. Субботин, А. Н. Дзиговский. – К., 1990. – 40 с.
13. Храпунов И. Н. Могильник Дружное (III-IV вв. нашей эры) / И. Н. Храпунов. – Люблин: Издательство Университета Марии Кюри-Склодовской, 2002. – 313 с.
14. Айбабин А. И. Ранние комплексы могильника села Лучистое в Крыму / А. И. Айбабин, Э. А. Хайрединова // МАИЭТ. – 1997. – Вып. VI. – С. 274-311.
15. Gyöngyi G. Szarmata temetőrészetek Makó környékéről (Csongrád megye) / Gulyás Gyöngyi // Évkönyv és jelentés a Kulturális Örökségvédelmi Szakszogat 2009. évi feltárásairól. – Budapest, 2012. – P. 253-296.
16. Мульд С. А. Позднесарматское погребение в Центральном Крыму / С. А. Мульд // МАИЭТ. – 2001. – Вып. VIII. – С. 51-66.
17. Мыськов Е. П. Позднесарматские комплексы на Нижнем Дону / Е. П. Мыськов, И. В. Сергацков // РА. – 1994. – № 2. – С. 179-190.
18. Храпунов И. Н. Склепы с погребениями III в. н. э. из могильника Нейзац / И. Н. Храпунов, С. А. Мульд // Боспорские исследования. – 2004. – Вып. VII. – С. 299-326.
19. Храпунов И. Н. Две могилы с погребениями женщин из некрополя Нейзац / И. Н. Храпунов // МАИЭТ. – 2007. – Вып. XIII. – С. 31-55.
20. Храпунов И. Н. Новые данные о сармато-германских контактах в Крыму (по материалам раскопок могильника Нейзац) / И. Н. Храпунов // Боспорские исследования. – 2003. – Вып. III. – С. 329-350.
21. Беспалый Е. И. Погребения позднесарматского времени у г. Азова / Е. И. Беспалый // СА. – 1990. – № 1. – С. 213-223.
22. Гросу В. И. Новые сарматские памятники на территории Молдавии (дополнения к археологической карте МССР) / В. И. Гросу // АИМ в 1979-1980 гг. – Кишинев, 1983. – С. 28-53.
23. Vornic V. Un mormânt sarmatic descoperit la Truşeni (mun. Chişinău) / V. Vornic, S. Tabuncic // Revista arheologică. – 2008. – Seria nouă, vol. IV, nr. 2. – P. 179-185.
24. Мошкова М. Г. Два позднесарматских погребения в группе «Четыре брата» на Нижнем Дону / М. Г. Мошкова // Вопросы древней и средневековой археологии Восточной Европы. – М.: Наука, 1978. – С. 71-77.

Олейник А.А.

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

ЦВЕТОВЫЕ ГАММЫ КОМПОЗИЦИЙ БУС В ЖЕНСКИХ ПОЗДНЕСАРМАТСКИХ ПОГРЕБЕНИЯХ

Аннотация

Исследование цветов бус, найденных в погребениях, может предоставить свидетельства эстетических представлений и норм древних обществ. Изучение временного и пространственного распространения отдельных цветов бусин не выявляет закономерностей их распределения. Анализ совокупностей цветов бус в отдельных погребениях, наоборот, является информативным. Подсчет бусин различных цветов позволяет выделить четыре вида цветовых композиций в женских позднесарматских погребениях: монохромные, двухцветные, трехцветные, многоцветные. Количественное соотношение многоцветных с другими видами композиций демонстрирует большее распространение первых в течение всего существования позднесарматской культуры.

Ключевые слова: бусы, цвет, цветовые гаммы, монохромия, двухцветная композиция, трехцветная композиция, многоцветие, позднесарматская культура.

Oliinyk G.O.

Odessa National University named after I.I. Mechnikov

COLORS SCALES OF BEADS COMPOSITIONS IN WOMEN'S LATE SARMATIAN BURIALS

Summary

The research of the colors of beads found in burials can provide evidence of esthetic representations and norms of ancient societies. The study of the temporal and spatial distribution of individual colors of beads does not reveal the patterns of their distribution. Analysis of the color sets of beads in individual burials, on the contrary, is informative. Counting beads of different colors allows us to distinguish four types of color compositions in female late sarmatian burials: monochrome, bicolor, trichromatic, multicolor. The quantitative ratio of multicolor to other kinds of compositions demonstrates a greater distribution of the former during the entire existence of the late sarmatian culture.

Keywords: beads, colour, colors scales, monochromy, bicolor composition, trichromatic composition, multicolor, late sarmatian culture.